

III

ГРАЂА ИЗ ИСТОРИЈЕ НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Одмах након тринаестојулског устанка 1941 године у Црној Гори су се на ослобођеној територији формирали народни одбори који су до оштрошке резолуције 8 фебруара 1942¹⁾ године били сеоски и општински, а оснивањем Покрајинског народноослободилачког одбора за Црну Гору и Боку формиран су и срески народноослободилачки одбори. Карактеристично је истаћи да су у Црној Гори НОО још 1941 године вршили акте власти. НОО су још 1941 године доносили пресуде по разним грађанским и мањим кривичним споровима а 1942 године, приликом прославе дана Првене армије 23 фебруара, војне јединице су слале поздраве поред осталих руководећих форума и Покрајинском НОО, као »организатору народне власти«. То значи да се језгро државе новог типа у ватри ослободилачког рата почело формирати још 1941 године преко сеоских и општинских НОО до среских и покрајинских, док је најзад израсло у земаљска антифашистичка вијећа народног ослобођења (ЗАВНО), а послје II засиједања АВНОЈ-а у народне скупштине.

Материјал који објављујемо пронашли смо и узели из остатака архиве Ловћенског и Никшићког партизанског одреда 1941 и 1942 године.

Н. С. М.

Једно суђење војног суда и народноослободилачког одбора из новембра 1941

Милан Н. Стојовић члан Комунистичке партије Југославије и политички комесар мартинићке партизанске чете, убио је 8 новембра Дамјана Стојовића, сељака из Мартинића, партизана на дужности. Подлежући утицају и наговарањима својих домаћих у почетку је био ријешен да заједно са својим братом испребија покојног Дамјана, да би осветио своју тетку, коју је пок. Дамјан био измлатио због неке поаре, али како му је, како сам каже, у току објашњавања са пок. Дамјаном био доведен

---

¹⁾Види „Историске записе“ бр. 1—2 за јануар-фебруар 1948, стр. 105, гдје је објављена оштрошка резолуција.

живот у опасност, то је онако раздражен потегао оружје и убио пок. Дамјана.

Суђење по овом случају обавио је војни суд батаљона »Бијели Павле«, који је за то био образован, а у коме су били као поротници и три члана сеоског народно-ослободилачког одбора. Суд је донио 10 новембра слиједећу пресуду:

»Војни суд батаљона »Бијели Павле« пошто је размотрио и расвијетлио цио догађај убиства Дамјана Стојовића сељака из Гостиља, саслушавањима окривљеног и његове родбине, као и очевидца, родбине погинулог и увиђаја на лицу мјеста, прихвата оптужницу друга политичког комесара Јеленачког партизанског батаљона, као потпуно правилну и документовану, те у име народа

П р е с у д у ј е:

Да се Миладин Ников Стојовић из Мартинаћа за учињени срамни злочин казни смрћу стријељањем из партизанских пушака у року од 24 сата након изрицања ове пресуде, с тим да му се претходно пред народом скину знаци партизана национално-ослободилачке војске, као недојном ових знакова.«

Оптужница и ова пресуда војног суда прочитане су истог дана пред масом окупљеног народа и партизана, а потом су Миладину скинути знакови партизана.»

Одмах иза тога војни суд добио је преко сеоског народно-ослободилачког одбора молбу брата, жене и рођака убијеног Дамјана и убице Миладина, која гласи:

»Партизанском војном суду батаљона »Бијели Павле«

Молим горњи наслов ја, Петар Стојовић, брат погинулог Дамјана Стојовића и ја, његова жена Наталија Стојовић, као и сва браћа (рођаци) да се Миладин Стојовић као убица нашег брата и мужа опрости смртне казне и дајемо обавезу да нећемо тражити никакве освете, с тим да се фамилија Ника Стојовића исели из Гостиља.

Разлог: што је имање убице у непосредној близини породице погинулог Дамјана. Рок иселења одмах.«

Предњу молбу брата, жене и рођака убијеног војни суд доставио је сеоском народноослободилачком одбору, који је заједно са народом дочио одлуку и одговорио овако:

»Војном суду батаљона »Бијели Павле«

Народ пред којим је прочитана ваша пресуда, а чији смо ми претставници, примио је предњу молбу брата, жене и рођака убијеног пок. Дамјана, па је помиловао убицу Миладина Стојовића од изречене смртне казне«.

Главни штаб слажући се са пресудом и ставом војног суда позива све партизанае и поштене народне родољубе, да пазе да се убудуће овакви

случајеви не дешавају, јер је у интересу опште народне борбе да постоји слога и љубав у народу, а напомиње да ако би се овакав случај поново десно пресуде војних судова биће извршене без обзира на ма чије молбе.

Главни штаб народно-ослободилачких партизанских одреда за Црну Гору и Боку сматра да је поступио брата, жене и рођака пок. Дамјана Стојовића за похвалу, јер користи одржању слоге и јединства нашега народа, које су најпреча потреба у овим данима велике борбе за слободу.

»Саопштење бр. 3« Главног штаба народно-ослободилачких партизанских одреда за Црну Гору и Боку новембра 1941.

Упутства за оснивање народних одбора 1941 године

Чланак из »Народне борбе«:

Народно-ослободилачки одбори као привремени носиоци народне власти

Сталним борбама које воде наше храбре партизанске јединице очишћен је од окупатора велики део Црне Горе — изузев градова које држе окупаторске трупе, па се на том почишћеном терену требају и морају бирати, слободно и непосредно од самога народа, нови органи народне власти — народно-ослободилачки одбори.

Поставља се питање: зашто се формирају ови одбори и какав је њихов задатак? Зашто се не остаје при старим облицима власти: општинским управама, среским начелствима, жандармериским станицама итд? Правилан одговор на ова питања олакшаће многим да исправно разумију улогу народно-ослободилачких одбора, као и то да одборима омогуће правилан рад.

Наш народ налази се данас у борби против окупатора и његових домаћих слугу — разних Дрљевића, Радовића, Пламенца, Јелића, Цемовића, Лашића и др. — и у тој борби је напрегнуо све своје снаге. Интереси ове народно-ослободилачке борбе, коју данас водимо против окупатора и домаћих издајника и петоколонаша који му служе, захтијевају да се све стави у службу борбе против окупатора, да се униште све базе непријатеља, а нашим борцима обезбиди сигурна позадина у ослобођеним крајевима. Према томе, потребно је ујединити читав народ, све друштвене редове, све што поштено и слободољубиво мисли, у напору да што прије завршимо народно-ослободилачку борбу; потребно је организовати службу фронту и читав живот позадине у интересу фронта. Зато се морају створити посебни, нови органи, органи народне власти. Њихов циљ показује јасно само њихово име: организовање позадине у служби фронта, организовање народне привреде и прехране, организовање свега у интересу народно-ослободилачке борбе. Ови одбори бирају се слободно на заједничким скуповима, простим дизањем руку и зато су у стању да раде са народом, уживајући његово повјерење.

Људи који не разумију данашњу борбу, или су о њој криво обавијештени, стављају приговор: зашто се не остане код старих општинских управа и жандармеријских станица — наравно, са измијењеним извјесним људством. Одговор је кратак: из простог разлога што су баш ти стари органи власти — општинске управе, средња начелства и жандармеријске постаје — били она мрежа преко које је окупатор пљачкао и угњетавао црногорски народ, спроводећи своје мјере. Те установе су јавно, наочиглед читавог народа, служиле италијанским окупаторима, а те установе народ није ни бирао, већ су му наметнуте. Оне су без обзира на то што је у њима било појединих поштених људи, — биле база непријатеља и легло петоколониша и издајника. Оне су биле центар одакле је окупатор пружао своје шапе да хвата народне борце, преко њих се трудио свим силама да угуши национално-ослободилачки покрет. Ти стари органи власти не пружају никакву гаранцију за обезбијеђење ослобођених крајева; напротив — пружају непријатељу све могућности да се преко њих поново увуче у наше редове. Поред тога, чак и када би у њима сједјели најбољи људи, те установе, из горњих разлога — нијесу у стању да у данашњем тренутку мобилишу народ за борбу против окупатора и усредоточе у себи све функције народне власти. У данашњој борби те крупне задатке могу да предузму једино органи који ће имати подршку читавог народа — народно-ослободилачки одбори. Они ће на својим леђима моћи најлакше да приме тај одговорни задатак. Они морају бити стварни носиоци власти, истина — привремене власти, јер њихова је дужност да врше ту функцију у интересу народно-ослободилачке борбе до нашег ослобођења, до тренутка када ће, по протјеривању окупатора из наше земље, моћи да се пређе на посао организовања државне управе.

Задатак народно-ослободилачких одбора је веома сложен и разноврстан. Он обухвата све функције власти на датом подручју, изузев оних које су у ратном добу компетенција војне команде. Дужност је ових одбора:

1. Да организују активност цијелога народа, да остваре јединство читавог народа и мобилишу све народне снаге да би се нашим борцима на фронту обезбиједило све што је потребно. У тој својој дјелатности одбори ће уско сарађивати са штабовима наших батаљона односно одреда, који су највиша власт на ослобођеној територији.

2. Да обезбиједе ред у позадини, да га одржавају уз помоћ својих народних стража и да воде борбу против свих појава пљачке, разбојништва, шпекулације, пете колоне итд. Зато народно-ослободилачки одбори — привремена власт — морају бити чврсти, тјесно повезани са народом, омиљени у народу, јер ће само тако моћи да изврше своју велику и одговорну дужност, јер ће само тако моћи да узму на себе одговорност у име свога народа.

3. Да организују снабдијевање и исхрану становништва, а нарочито сиромашних слојева и незбринутих породица наших бораца; да организују евакуацију становништва — када се за то укаже потреба; да

организују што правилнији развој привредног живота, трговине, саобраћаја итд. — осим онога што је директно под контролом наоружаних снага.

4. Да свим својим средствима учвршћују везу фронта и позадине, везу цијелога народа са његовим борцима који су основна гаранција побједе.

Да би испунили све ове задатке, народно-ослободилачки одбори морају располагати извјесним изворима прихода. Пошто се државни приход — прирези и порези — неће више наплаћивати на досадашњи начин, то ваља пронаћи нове изворе. А ти нови извори леже у самом народу, у свима нама, у спремности свих да даду све за борбу, да се ослободе од мирнодопских навика и удобности и да даду све што је могуће дати за нашу побједу.

У народно-ослободилачким одборима народ треба да осјети народну власт, моћно оружје свог ослобођења. Ти одбори нијесу и не смију бити органи појединих партија или посебних организација, већ у њима треба да буду заступљене све политичке групе и организације и сви честити родољуби, све оно што је на дјелу показало да никада неће издати своју отаџбину у овом светом рату.

Народно-ослободилачки одбори јесу, дакле, привремени носиоци власти. Они су једини начин, једини пут да се сав народ мобилише у интересу борбе против окупатора, да се земља претвори у ратни логор из кога ће бити прогане све мирнодопске навике и појаве.

Нека народно-ослободилачки одбори буду чврсти органи који ће претстављати несаломљив фронт против окупатора и издајника.

Нека народно-ослободилачки одбори буду, заједно са нашим оружаним снагама, основно оружје за побједу праведне ствари нашег народа, за протјеривање скупатора и народно ослобођење.»

»Народна борба«, орган КПЈ Покрајинског комитета за Црну Гору. Боку и Санџак, год. I, бр. 3 од децембра 1941.

Среским, општинским и свосним народно-ослободилачким одборима

Наш народ, који је кроз вјекове водио тешке и крваве борбе за слободу и независност своју, и данас, исто тако, води борбу за исте идеале, исписујући нове странице, најславније странице своје историје. У доба када крвава чизма фашистичког окупатора гази по нашој родној грудни, уништавајући вјековне тековине наше и наших предака плаћене безброј пута највећим жртвама читавог нашег народа; у доба када Сојетска Русија и њени савезници бију љуту битку против фашистичког завсјевача — у то доба највећи дио нашега народа устао је да се бори

против окупатора и његових слугу — народних издајника. У тој борби оружана сила нашега народа, наши храбри партизани, ослободили су велики дио територије Црне Горе и Боке. На ослобођеној територији организовани су сеоски, општински и срески народно-ослободилачки одбори, као органи привремене власти, који треба да постану истински органи народне власти, поникли из народне борбе, у које као претставници народа треба да улазе провјерени родољуби, спремни у свако доба да за бољи и срећнији живот народа у пуној слободи и независности — даду највеће жртве.

Да би рад одбора одговорио задацима који се пред њима постављају и да би читав рад ових одбора био централизован и јединство нашег народа било потпуније — на скупштини црногорских и бокешких родољуба, одржатој 8 фебруара ове године, у манастиру Острогу, шездесетпет делегата из свих срезова Црне Горе и Боке изабрали су Народно-ослободилачки одбор за Црну Гору и Боку у који су ушли претставници свих срезова са овог подручја. На скупштини је снажно манифестована солидарност и јединство погледа на сва политичка, економска и војна питања, без обзира на политичку припадност и погледе на свијет учесника скупштине, тако да историја нашега народа не памти јединственије и љепше манифестације у борби за слободу. Таква солидарност и јединство и одлучност огромног дијела нашег народа да се бори до коначне побједе — јесте најбоља залога да је побједа на нашој страни.

У народно-ослободилачкој борби улога народно-ослободилачких одбора је од великог значаја. Само њихово име јасно показује њихов циљ: организовање позадине у служби фронта, организовање свега у интересу народно-ослободилачке борбе. Задатци народно-ослободилачких одбора су веома сложени и разноврсни. Они обухватају све функције власти на ослобођеној територији, изузев оних које су у ратно вријеме у надлежности партизанских јединица. Дужности народно-ослободилачких одбора су:

1) Да организују сав наш народ, сву његову активност, како би се нашим храбрим партизанима на фронту обезбиједило све оно што им је неопходно нужно. У том раду одбори ће уско сарађивати са штабовима наших народно-ослободилачких партизанских одреда, батаљона и команди чета.

2) Народно-ослободилачки одбори морају осигурати ред у позадини и одржавати га преко народних стража. Тамо гдје народне страже нијесу већ организоване, а потребна је хитна интервенција, н. о. одбори могу

позвати партизанску јединицу са дотичног подручја. Но, организовању народних стража мора се одмах приступити тамо гдје то до сада није учињено. Народна стража се формира од родољубивих елемената из позадине (младића, старца и жена — свих који нијесу у партизанским јединицама). Н. о. о. морају да воде одлучну борбу против петоколо-наша, свих народних издајника и разбијача народне борбе. Исто тако морају водити борбу против свих појава пљачке, разбојништва и шпекулисања. Н. о. о. морају бити тијесно повезани с народом, бити омиљени у народу, а ако тога нема, они неће одговорити својим задацима, нити ће успјети да изврше мобилизацију маса око животних питања у народно-ослободилачкој борби.

3) Н. о. о. морају организовати снабдијевање и исхрану становништва а нарочито сиромашног становништва и незбринутих породица наших бораца; организовати евакуацију становништва кад се за то укаже потреба; да организују правилан развој привредног живота, трговине, саобраћаја итд., осим онога што је под директном контролом оружаних снага.

4) Н. о. о. морају неуморно радити и свим својим снагама учвршћивати везу између позадине и фронта, везу цијелог народа са његовим борцима, који су основна и највећа гаранција побједи над окупатором и његовим измеђарима.

Да би н. о. о. могли извршити ове задатке, који се пред њима постављају, морају имати изворе прихода, а пошто се досадашњи извори државних прихода не употребљавају, то ваља пронаћи нове изворе. Њих је могуће пронаћи — они постоје. Постоје у народу, постоје у свима нама. Данас, у најсудбоноснијим часовима по наш народ, потребно се одвићи од многих предратних навика, потребно је завести највећу штедњу, потребно је дати све за фронт, све за побједу. Са овом паролом идемо у масе и цјелокупан наш народ мора бити у знаку испуњења ових задатака.

Иако су у току народно-ослободилачке борбе привремени, н. о. о. морају постати истински органи народне власти, а последије протјеривања окупатора у неповрат, моћи ће се приступити организовању државне управе. На сам дан избора Народно-ослободилачког одбора за Црну Гору и Боку одржана је прва сједница одбора, на којој је изабран Извршни одбор од три лица. Извршни одбор има да спроведе у живот одлуке пленума Народно-ослободилачког одбора за Црну Гору и Боку израђене на основу рада и закључака конференције од 8 ов. мј.

Нека нас срески н. о. о. одмах обавијесте у којим општинама и селима имају већ образоване н. о. о. Ако има и таквих села, гдје још није изабран н. о. о. нека се одмах приступи избору, а у оним општинама и срезовима гдје још нијесу формирани општински односно срески н. о. о. нека се исти за најкраће вријеме формирају.

Нека нас срески н. о. о. одмах извијесте о политичкој и економској ситуацији у своме срезу.

Овај одбор нема материјала за умножавање наредаба за све сеоске н. о. о., па нека се сами срески н. о. о. постарају да њви сеоски н. о. о. добију наше материјале.

Сву пошту за овај Одбор адресирати: Народно-ослободилачки одбор за Црну Гору и Боку и предавати је најближем штабу батаљона или одреда који ће је преко курира за Главни штаб н. о. партизанских одреда за Црну Гору и Боку достављати нама.

Смрт Фашизму — Слобода Народу!

11 фебруара 1942 г.

(М. п.)

Народно-ослободилачки одбор
за Црну Гору и Боку

(Свршиће се)
